

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ОСІБ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУТКУ КОРИСНИХ КОПАЛИН (ВУГІЛЛЯ)

В останні роки криміногенна ситуація в Україні, у тому числі в Луганській і Донецькій областях, не поліпшується. У зв'язку із закриттям вуглевидобувних і вуглепереробних підприємств зростає кількість злочинів, передбачених ст. 240 КК України «Порушення правил охорони надр».

Слідча практика свідчить про те, що лише незначна частина кримінальних справ, порушених за ст. 240 КК України, направляється до суду з обвинувальними висновками. Обвинувачення пред'являються особам, що безпосередньо здійснювали видобуток корисних копалин (вугілля). На жаль, організатори зазначених злочинів часто залишаються непокараними.

Розслідування злочинів, передбачених ст. 240 КК України, становить певні труднощі. Це стосується діяння в цілому та виконання окремих слідчих дій, зокрема допиту осіб, які незаконно добували корисні копалини (вугілля), організували його видобуток. Воно має свої особливості.

Даний вид незаконної людської діяльності вимагає від правопорушників спеціальних знань у галузі геології, маркшейдерської справи, а також навичок у розробці і видобутку корисних копалин. Це варто враховувати при проведенні слідчих дій з особами, які безпосередньо займалися даним забороненим видом діяльності, та особами, що мали безпосереднє відношення до вчинення даного виду злочину (організатори, підбурювачі, пособники), зокрема при проведенні їхнього допиту.

Г. Гросс писав: «Свідок неумілому слідчому або нічого не розповість, або покаже несуттєве або зовсім невірне, і той же свідок правдиво, точно й докладно покаже тому слідчому, що зуміє заглянути в його душу» [2, 45–46].

Успіх допиту залежить від того, наскільки повно слідчий врахує та використовує при допиті особливості особи допитуваного — його психіки, культурного й освітнього рівня, професії, світогляду й т.п. Без їх урахування неможливе встановлення психологічного контакту з допитуваним, що є необхідною умовою досягнення мети допиту. Врахування психологічних особливостей особи допитуваного необхідне і для правильного вибору тактичних прийомів допиту [3, 99–100].

У практичній діяльності допит є однією з найбільш складних слідчих дій. Його складність полягає не лише у тому, що слідчому нерідко протистоїть особа, яка не бажає давати показання, але й у тому, що в показаннях сумлінного допитуваного можуть міститися помилки й перекручування, омана та вимисел, які необхідно виявити й урахувати на шляху слідчого до встановлення істини [1, 3].

З'ясування таких питань допоможе визначити причетність особи до незаконного видобутку вугілля, ступінь її вини, правдивості показань.

1. Яким чином йому стало відомо про місце розташування корисних копалин? Відповідь на дане запитання допоможе особі, що допитує, визначити вер-

сію допитуваного про вчинений злочин (чи самостійно він виявив поклади вугілля або йому хтось підказав; чи має він спеціальні пізнання в геології або маркшейдерській справі; його хтось найняв для видобутку вугілля) для подальшого планування розслідування.

2. Хто і яким способом визначив, що добутий матеріал є корисними копалинами і якої марки? Так само відповідь на запитання допоможе встановити ступінь наявності у особи спеціальних знань у геології, причетність до вчинення даного злочину інших осіб (організаторів, посадових осіб підприємств або осіб, що мають доступ до карт залягання корисних копалин, а також осіб, що мають відношення до проведення досліджень корисних копалин).

3. Яким способом і за допомогою якої техніки, знарядь виробництва, пристосувань вівся видобуток корисних копалин? Ким і яким чином використовувалися знаряддя виробництва? Аналогічно, відповіді допоможуть установити причетність особи до даного злочину, наявність у нього спеціальних навичок з використання технічних засобів, знарядь виробництва, пристроїв.

4. Хто і яким чином реалізовував (купував) видобуті корисні копалини? Хто й чим розплачувався за відвантажені корисні копалини? Хто оплачував проведення робіт з незаконного видобутку корисних копалин? Чи було відомо особі про те, що її діяльність була незаконною. Отримані відповіді допоможуть визначити співучасників (організаторів, співвиконавців). Так само можна визначити ступінь поінформованості особи про вчинений злочин. У практичній діяльності мають місце випадки, коли особи займаються видобутком вугілля, помилково вважаючи, що їх діяльність законна. Такі випадки мають місце, коли осіб наймають для проведення робіт з видобутку вугілля під приводом їх працевлаштування на підприємство, що має ліцензію на видобуток вугілля. Таким чином, особи навіть не підозрюють про свою протиправну діяльність. Для з'ясування всіх даних фактів необхідно під час проведення допиту акцентувати увагу допитуваного на опис осіб, які нібито прийняли їх на роботу, оплачували їх трудову діяльність, забезпечували знаряддями виробництва, транспортними засобами. Варто так само зазначити, яким способом допитуваному пояснювали, що його діяльність законна.

При допиті посадових осіб підприємств, які незаконно здійснювали діяльність з видобутку корисних копалин (вугілля), а так само фізичних осіб, які організували незаконний видобуток вугілля, варто відображати факти встановлення розташування корисних копалин, підшукування засобів і знарядь виробництва, розрахунків з особами, які безпосередньо здійснювали видобуток вугілля. Крім того, необхідно відображати факти реалізації видобутої вугільної маси (за готівковий або безготівковий розрахунок, фізичним або юридичним особам).

У практичній діяльності мають місце факти, коли посадові особи підприємств, не маючи ліцензії на право видобутку корисних копалин, одержують дозволи на розробку територій під подальше відкриття шахт корисних копалин, що займаються відкритою розробкою, а під видом даної діяльності не тільки розчищають земельну площу, але й займаються видобутком вугілля. Не слід забувати, що всі організатори незаконної діяльності з видобутку вугілля у великих

розмірах пов'язані з фірмами, які здійснюють поставку вугілля на підприємства й в установи (котельні, теплові електростанції й т. д.) Для реалізації незаконно видобутого вугілля продавцям необхідно підробляти документи, що відображають отримання вугілля, його якість, кількість і вартість. Дані документи необхідно використати в процесі допиту організаторів злочинної діяльності з видобутку корисних копалин, а так само посадових осіб фірм, через які здійснювалася реалізація незаконно видобутого вугілля.

За даною категорією справ свідками можуть виступати особи, які безпосередньо видобували вугілля (при цьому вони не були інформовані про неправомірні дії), покупці вугілля, що здійснювали перевезення видобутку, надавали технічні засоби, обладнання й знаряддя виробництва для видобутку вугілля, а так само очевидці.

Як вже зазначалося, дані особи можуть бути допитані як свідки, однак при підготовці до їх допиту необхідно встановити ступінь знайомства та родинні стосунки, матеріальну або іншу залежність від особи, що займалася видобутком вугілля, поінформованість допитуваного про вчинений злочин. Це необхідно для правильного обрання тактики допиту, подальшої оцінки отриманої інформації й планування подальших слідчих дій.

Література

1. Бахин В. П. Допрос: Лекция. — К., 1999.
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. — С.Пб., 1908.
3. Лившиц Е. М., Белкин Р. С. Тактика следственных действий. — М., 1997.

УДК 343.985:343.415

С. П. Чумак

МЕХАНІЗМ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ВИБОРІВ ТА ДЕЯКІ СПОСОБИ ПРОТИДІЇ

Доти, поки існують вибори, фальсифікація буде невід'ємною частиною передвиборного процесу. Статистика затверджує, що за роки незалежності України ще жодного члена виборчої комісії не було притягнуто до кримінальної відповідальності [1; 2; 3].

Наша мета — ґрунтуючись на результатах аналізу матеріалів практики та особистого досвіду, розглянути деякі способи фальсифікації виборів та зосередити увагу на протидії вказаним явищам.

«Виїзд додому» — найнебезпечніший спосіб фальсифікації. Відповідно до ст. 77 Закону України «Про вибори Президента України», кожний громадянин України, який за станом здоров'я не може з'явитися на виборчу дільницю, може направити у свою дільничну комісію заяву, де він указує про бажання голосувати за місцем мешкання. Відзначимо — ніякого підтвердження стану